

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

”Självbestämmandets ande”

—

Självupplevd autonomi hos före detta Jehovas vittnen

Stephenie Knutsson

Självständigt arbete 15 poäng
Forskningsmetod och kandidatuppsats
PX1500
Vårterminen 2022
Handledare: Chris von Borgstede

Förord

Jag som författare av denna uppsats har personlig erfarenhet av mitt valda ämnesområde. Jag växte upp i en miljö vars religiösa prägel var den av Jehovas vittnen. I takt med min utveckling som barn, utvecklade jag även ett sätt att se på världen. Detta ledde till insikten att jag inte var, och aldrig skulle kunna bli, ett Jehovas vittne. Den religiösa läran överensstämde inte med mina värderingar, eller med den bild jag hade av vad som är rätt och fel.

Jag berättar detta därför att du som läser denna uppsats ska göra dig uppmärksam på att jag som författare inte är – hur väl jag än önskar att jag vore – objektiv. Jag har försökt förhålla mig så neutral som möjligt, och ämnat förmedla uppsatsens resultat så sakligt som möjligt. Det är du som läsare som avgör i vilken utsträckning du tar till dig av min tolkning och analys av uppsatsens material.

Jag vill även ta tillfället i akt att tacka studiens informanter, för att ni valt att förtro er till mig. Ni har erbjudit rika berättelser, fina reflektioner, och djupa insikter, mer än vad som ryms i denna uppsats. Jag har uppskattat varje intervju, och lärt mig mycket av er. Utan er hade denna uppsats aldrig kommit till.

Slutligen vill jag erbjuda ett stort tack till er som hjälpt mig genom detta arbete. Till min handledare Chris von Borgstede; för din värdefulla kunskap och ditt genuina engagemang. Till Alexander; för ditt ovärderliga stöd, din tid, och ändlöst många diskussioner vilka engagerat och drivit mig framåt.

Tack!

*Självbestämmandets ande flödar över i våra dagar, i det att grupper och individer kräver
oinskränkt självständighet.*

- Watchtower Online Library, 1971

”Självbestämmandets ande”

—

Självupplevd autonomi hos före detta Jehovas vittnen

Stephenie Knutsson

Sammanfattning. Syftet med studien var att undersöka hur före detta Jehovas vittnen rapporterar sina upplevelser av autonomi. Särskilt fokus låg på hur de beskriver sin autonomi under tiden som medlemmar, respektive idag. Nio informanter, mellan 23 och 75 års ålder, valdes ut via ett målinriktat urval. Samtliga identifierade sig som före detta Jehovas vittnen. Data samlades in genom nio semistrukturerade intervjuer. Dessa genomfördes via Zoom, och pågick under 50–60 minuter. En tematisk analys applicerades på intervjuerna, vilket genererade tre huvudteman; *Det ”rätta” valet*, *Att tåga och lyda*, samt *Den inre kampen*. Informanterna beskrev sina upplevelser av autonomi som dels begränsad, dels obefintlig, under tiden som medlemmar. Informanternas autonomi vid tillfället för intervjuerna uppgavs stå i skarp kontrast till deras tid i Jehovas vittnen. De beskrev sig uppleva mycket höga nivåer av autonomi. Vissa av informanterna delgav dock att deras autonomi till viss grad fortfarande är begränsad. Utifrån självbestämmandeteorin har informanternas upplevelser av autonomi tolkats som en effekt av teorins följande motivationsformer: *intern motivation*, *extern reglering*, *introjicerad reglering*, och *identifierad reglering*.

År 2019 godkänner Sveriges regering den religiösa rörelsen Jehovas vittnens ansökan om statsbidrag. Beskedet kommer efter 12 år av upprepade ansökningar och överklaganden från rörelsen, och träder i kraft år 2022. Rörelsens första bidrag faller på en summa om 2 026 641 kronor, följt av en skadeståndssumma om 8,5 miljoner kronor för den långa ansökningstiden (Ottestig, 2019; Svärd, 2022). Samtidigt beskriver före detta Jehovas vittnen religionsfriheten inom rörelsen, eller snarare avsaknaden av den, i dokumentärserien ”Gud som haver barnen kär” (Lindman & Svensson, 2021) och Uppdrag gransknings ”Ärren från Jehovas” (Westman & Björklund, 2022). Rätten till religionsfrihet innebär att individen är fri att tillhöra vilken religion eller tro som helst (SFS 1951:680). Den innefattar emellertid även rätten att *inte* hålla en religiös övertygelse eller tillhöra ett trossamfund (Unicef, u.å.; Council of Europe, u.å.; United Nations, u.å.; United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, u.å.; SFS 1951:680). Religionsfrihet, tillsammans med yttrandefrihet, samt tanke-, och samvetsfrihet, är grundläggande mänskliga rättigheter i det internationella såväl som svenska samhället. En förutsättning för individen att utöva dessa mänskliga friheter är att denne besitter, och upplever, autonomi. Denna studie undersöker, via nio semistrukturerade intervjuer, hur före detta Jehovas vittnen beskriver sina upplevelser av autonomi. Särskilt intresse ligger i hur de beskriver sina upplevelser av autonomi under tiden som medlemmar, respektive idag. En tematisk analys, med utgångspunkt i självbestämmandeteorin, används för att analysera resultaten. Autonomi definieras i denna studie som förmågan att på ett självständigt sätt - utan påverkan av, eller påtryckningar från, andra människor, grupper eller organisationer - fatta egna beslut och själv bestämma över sådant som rör sin egen person.

Relationen mellan en individs religiositet och autonomi har inom psykologisk forskning studerats i ett flertal olika kulturer, länder och kontinenter (Caprara, et al., 2018). Denna relation har främst studerats kvantitativt med exempelvis Schwartz Value Scale (SVS) (Saroglou et al., 2004). Denna skala utgår från Schwartz (1992) teori om grundläggande värden. Dessa värden beskrivs som *självöverskridande (self-transcendence)*, *konservatism*

(*conservation*), *självförstärkande* (*self-enhancement*), och *öppenhet för förändringar* (*openness to change*). De delas i sin tur in i 10 mer specifika värden. *Självöverskridande* utgörs av *välvilja* (*benevolence*) och *solidaritet* (*universalism*), vilkas intressen ligger i att säkra andra människors välmående. *Konservatism* innefattar konservativa värden såsom *konformitet* (*conformity*), *tradition* (*tradition*) och *trygghet* (*security*). *Självförstärkande* utgörs av *makt* (*power*) och *prestation* (*achievement*), medan *öppenhet för förändringar* innefattar *stimulans* (*stimulation*) och *autonomi* (*self-direction*). *Hedonism*, ett sista värde, överlappar *självförstärkande* och *öppenhet för förändringar*, och strävar efter självuppfyllande tillfredsställelse.

Enligt forskning med SVS-skalan påvisas ett positivt samband mellan religiositet och konservativa värden, såsom en prioritering av tradition, trygghet samt konformitet. Samtidigt påvisas ett negativt samband mellan religiositet och autonomi, stimulans samt hedonism (Burris & Tarpley, 1998; Caprara et al., 2018; Devos et al., 2002; Dollinger, 2011; Fontaine et al., 2005; Kusbil & Kagıtcıbası, 2000; Roccas et al., 2002; Roccas & Schwartz, 1997; Saroglou & Dupuis, 2006; Saroglou & Galand, 2004; Saroglou et al., 2020; Schwartz & Huismans, 1995; Schwartz et al., 2001). Liknande har relationen mellan religiositet och dessa värden studerats hos icke-religiösa individer, hos vilka man funnit signifikant höga nivåer av autonomi. Individer vilka tidigare varit medlemmar i, men senare lämnat, religiösa rörelser, prioriterar således inte konformitet och tradition i lika hög utsträckning som religiösa individer (Saroglou et al., 2020). Dessa resultat, i vilka konservativa värden står i kontrast till autonomi, stärks av Beck's cognitive theory of depression. Enligt denna teori besitter individen två personlighetsorienteringar; sociotropi och autonomi, vilka står i kontrast till varandra. En individ med hög grad av sociotropi värdesätter relationer med andra, och söker social anknytning till, samt acceptans av, andra. En individ med hög grad av autonomi värdesätter i stället självständighet, kontroll samt självuppfyllelse (Beck, 1983; Clark et al., 1999; Dozois & Beck, 2008).

Det finns emellertid forskning som talar för det motsatta; att tillhörighet i väletablerade religiösa samfund korrelerar med hög grad av autonomi. Kvinnor tillhörande katolska, respektive protestantiska kyrkan, i Moçambique uppvisar exempelvis höga nivåer av autonomi, jämfört med icke-religiösa kvinnor (i Moçambique) som uppvisar låga nivåer av autonomi (Agadjanian & Yabiku, 2015).

Samtliga av dessa resultat bör, enligt forskare, förstås utifrån en rad olika sociala, ekonomiska och kulturella faktorer. Religiositet anses exempelvis inte enbart ha en effekt på individens värden. Dessa anses även påverkas av vilken specifik religion individen tillhör, samt i vilken utsträckning denne deltar i utövandet av den (Agadjanian & Yabiku, 2015). Även landet, i vilket individen befinner sig, anses påverka sambandet mellan dennes religiositet och värden. I takt med landets ekonomiska utveckling, skiftar vanligen samhällets värden från att vara religiösa och traditionella, till att bli mer sekulära och rationella. I samband med denna utveckling verkar dessutom den enskilda individens fokus skifta från att överleva, till att uttrycka sig (Inglehart & Baker, 2000). Sambandet mellan religiositet och konservativa värden, respektive religiositet och autonomi, stimulation och hedonism blir exempelvis svagare ju mer socioekonomiskt välutvecklad landet är (Saroglou et al., 2004). Det sistnämnda tolkas i denna studie som en följd av att väletablerade religiösa rörelser, i stor utsträckning utvecklas i takt, och i enlighet med, övriga delar av samhället.

Kausaliteten av sambandet mellan en individs religiositet och autonomi är relativt outforskad och tvetydig. Med grund i en föreställning om religion som möjlighetsbejakande, respektive hämmande, har individens religiositet länge ansetts prediceras av dennes personliga värden (Schwartz & Huismans, 1995). Ny forskning föreslår emellertid att graden av religiositet i stället påverkar individens nivå av autonomi (Chan et al., 2020; Saroglou et al., 2020).

Psykologisk forskning av Jehovas vittnen är av en huvudsakligen medicinsk karaktär. Då rörelsens medlemmar praktiserar vägran av sjukvårdsbehandling i form av blodtransfusion, undersöker forskningen sjukvårdens bemötande av dem i sådana fall (Bock, 2012; Juth & Lynøe, 2014; Krishnamurthy, 2015; Rajtar, 2018). Övrig forskning av Jehovas vittnen undersöker risktagande beteende hos före detta medlemmar, samt effekterna av att lämna, respektive bli utesluten ur, rörelsen (Tuck et al., 2017; Uecker & Stokes, 2016). Sådana studier beskriver att före detta Jehovas vittnen löper hög risk att utveckla psykisk ohälsa, bland annat i form av alkoholism, depression och dödsångest (Ransom et al., 2021; Testoni et al., 2019). Kvinnliga före detta medlemmar verkar emellertid uppleva högre grader av ångest under sin tid som vittnen, jämfört med efter det att de lämnat rörelsen (Weishaupt & Stensland, 1997). En av anledningarna till att före detta Jehovas vittnen väljer att lämna rörelsen beskrivs som längtan efter den sekulära världens frihet. Rörelsens löfte om trygghet och säkerhet, i kontrast till omvärldens löfte om frihet och hedonism, beskrivs ha skapat en dynamisk inre kamp hos före detta medlemmar (Hookway & Habibis, 2013). Liknande har aktiva Jehovas vittnen högre grad av sociotropi än autonomi, jämfört med medlemmar av andra kristna rörelser (Morris & Johnson, 2002).

Autonomi har sällan studerats enskilt, utan vanligen som en av många olika personlighetsvärden. Autonomi är emellertid ett komplicerat och mångfacetterat fenomen, vilket i relation till religiositet huvudsakligen studerats med kvantitativa metoder. Kvantitativ metod är av fördel vid fall då fokus ligger på att generera statistik, studera beteenden, samt att hypotespröva teorier. Denna typ av metod förhåller sig dessutom huvudsakligen till forskarens uppfattning av det studerade fenomenet. Kvalitativ metod lägger däremot vikt vid studiedeltagarnas egna upplevelser och uppfattningar, samt ämnar generera en bred och informationsrik kunskapsbas av det studerade fenomenet (Bryman, 2011).

Den allmänna kunskapen om Jehovas vittnen är till stor del bristfällig. I och med beviljande av statsbidrag till rörelsen stöttar därmed svensk regering direkt, samt svenska skattebetalare indirekt, den religiösa rörelsen. Med detta följer därmed ett ansvar att förskaffa sig bred och riktig kunskap om rörelsen. I ljus av före detta medlemmars berättelser om bristande religionsfrihet inom Jehovas vittnen (Lindman & Svensson, 2021; Westman & Björklund, 2022), anses det vara av ytterligare vikt att säkerställa att religiösa rörelser inte inskränker på enskilda individers mänskliga fri-, och rättigheter. Det är därför av betydande vikt att undersöka före detta Jehovas vittnens upplevelser av autonomi. Sådana upplevelser, vilka erhålls med kvalitativa metoder, anses kunna erbjuda en inblick i Jehovas vittnen som rörelse, samt huruvida dess medlemmars mänskliga rättigheter tillgodoses. Syftet med denna studie är därför att undersöka hur före detta Jehovas vittnen rapporterar sina upplevelser av autonomi.

Självbestämmandeteorin

Self-determination theory, eller självbestämmandeteorin (Ryan & Deci, 2000), förklarar en individs personlighetsutveckling, samt självreglerande beteende, som en effekt av dennes motivation. Motivation i sin tur beskrivs påverkas av tre grundläggande psykologiska behov. Dessa är behovet av *kompetens*, *autonomi* och *samhörighet*. Behovet av *kompetens* berör individens upplevelse av förmåga och kompetens i genomförandet av en specifik handling. *Autonomi* syftar på individens behov av att uppleva kontroll över, samt självbestämmande i, sitt eget liv. *Samhörighet* syftar på behovet av att känna sig nära, samt uppleva tillhörighet till, andra. Till vilken grad dessa behov är tillfredsställda påverkar individens välbefinnande, samt hur denne upplever sin egen vilja och initiativtagande.

Enligt teorin är motivation intern, respektive extern. När individen gör någonting, för den inneboende tillfredsställelsen av själva handlingen, är det av intern motivation. Det härstammar från individens egna intressen, och upplevs vanligen som autonomt. När individen gör någonting med målet att erhålla ett resultat av handlingen, är det av extern motivation. Det härleds i stället ur individens omgivning, och upplevs som kontrollerande. En individ kan emellertid internalisera extern motivation i olika grad, vilket teorin benämner som *extern reglering*, *introjicerad reglering*, *identifierad reglering* samt *integrerad reglering*. En individ med *extern reglering* agerar i syfte att uppnå belöning, eller undvika bestraffning. Den är inte internaliserad av individen, vilken upplever denna motivationsform som kontrollerande. Vid *introjicerad reglering* har individen till viss del internaliserat den externa motivationen. Som följd av detta belönas individen inte enbart externt, utan även internt, i form av stolthet. Likväl bestraffas individen externt, samt internt, i form av skuld och skam. Denna typ av extern motivation upplevs som till viss del kontrollerande, och icke autentisk. Vid *identifierad reglering* är individens beteende visserligen motiverat av externa belöningar, respektive bestraffningar. Individen värderar emellertid det specifika beteendet som positivt eller av personlig vikt, vilket väcker en intern motivation hos individen. Denna externa motivationsform upplevs till viss del som autonom. *Integrerad reglering* syftar på när extern motivation till fullo internaliserats av individen, och överensstämmer med dennes personliga värden. Den särskiljs från intern motivation endast i det avseende att den ämnar uppnå externa belöningar, respektive bestraffningar, snarare än den inneboende tillfredsställelsen av själva handlingen. Autonomi upplevs därmed i högre grad, ju mer internaliserat ett extern motiverat beteende är, och allra högst vid intern motivation.

Vilka är Jehovas vittnen?

Jehovas vittnen är en religiös rörelse, eller "organisation" som de själva kallar sig (Jehovas vittnen, 2022a), vilken grundades i slutet av 1800-talet av den amerikanska bibelforskaren Charles Taze Russell (Jehovas vittnen, 2022b). Rörelsen har i skrivande stund 8 686 980 medlemmar i sammanlagt 239 av världens länder (Jehovas vittnen, 2022c). Varje församling leds av så kallade "äldstebroder", en grupp "andligt mogna män", vilka svarar under organisationens huvudkontor i Warwick, USA (Jehovas vittnen, 2022d; Jehovas vittnen, 2022e). Jehovas vittnens religiösa övertygelser grundas i deras egen översättning av Bibeln. Likt den kristna Bibeln, innefattar den såväl Nya som Gamla Testamentet (Jehovas vittnen, 2022f), men är enligt Jehovas vittnen författad av Gud. De anser därför att man kan "lita på allt som står i den" (Jehovas vittnen, 2022g). Med anledning av detta har rörelsen flera gånger beskrivits som bokstavstroende och fundamentalistisk (Friedson, 2015). Enligt rörelsen styrs världen av Satan (Jehovas vittnen, 2014), varför de uppmanar sina medlemmar att "hålla distans till världen" (Jehovas vittnen, 2022h). Detta innebär att de tar avstånd från bland annat politik, krig och människor som inte är Jehovas vittnen (Watchtower Online Library, 1965). Med anledning av Satans styre, inväntar Jehovas vittnen på Harmageddon – jordens undergång. Med den kommer "Guds rike" att "ersätta alla jordiska regeringar" (Jehovas vittnen, 2022a), och människan kommer återfå livet i en "uppståndelse" (Jehovas vittnen, 2022i). De som följer Gud får därmed evigt liv, medan "de som efter sin uppståndelse vägrar att leva på det sätt Gud vill kommer att förgöras utan något hopp om en ny uppståndelse" (Jehovas vittnen, 2022i). Evigt liv menar rörelsen är möjligt endast genom att låta döpa sig som ett Jehovas vittne (Jehovas vittnen, 2022j).

Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka hur före detta Jehovas vittnen rapporterar sina upplevelser av autonomi. Detta genomförs via semistrukturerade intervjuer där informanterna beskriver sin autonomi under, respektive efter, tiden som medlemmar. Frågeställningarna lyder därför som följer;

- I. Hur beskriver före detta Jehovas vittnen sin självupplevda autonomi kring tiden som medlemmar?
- II. Hur beskriver före detta Jehovas vittnen sin självupplevda autonomi idag?

Metod

Detta arbete har antagit sin ontologiska ståndpunkt i konstruktivismen, som hävdar att det inte finns en absolut sanning, eller verklighet. Verkligheten konstrueras i stället av, och med, människor (Bryman, 2011). Kunskap om vad som är sant, eller verkligt, anses erhållas genom att tolka verkligheten. Det kan således finnas flera olika verkligheter, eller verklighetsbilder. Denna vetenskapsteoretiska ståndpunkt, vilken ämnar förskaffa sig kunskap om verkligheten genom att tolka den, kallas för interpretativism (Bryman, 2011).

I detta avsnitt presenteras studiens deltagare, material, samt tillvägagångssätt. Därefter följer en redogörelse för dataanalys och hur studien förhållit sig till forskningsetiska aspekter.

Deltagare

Informanterna bestod av fem män och fyra kvinnor, mellan 23–75 års ålder. Samtliga av informanterna identifierade sig som före detta Jehovas vittnen. Ambitionen var att rekrytera 10 till 12 informanter. 11 personer anmälde sitt intresse, och nio av dessa fullföljde sitt deltagande. Teoretisk mättnad ansågs emellertid vara uppnådd redan efter fyra intervjuer då det återkommande teman, och mönster i informanternas redogörelser, identifierades förekomma. Resterande intervjuer bekräftade föreställningen om mättnad, varför slutgiltiga antalet informanter ansågs vara tillräckligt. Nio informanter anses dessutom vara ett tillfredsställande antal när intresse ligger i att undersöka individer tillhörande en specifik grupp (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015).

Nedan följer en översikt (Tabell 1) över informanterna, i egenskap av kön, ålder, samt antal år sedan utträde ur rörelsen.

Tabell 1

Översikt över informanterna (med fingerade namn)

Informant	Kön	Ålder	Antal år sedan utträde
<i>Anna</i>	Kvinna	43	4
<i>Eva</i>	Kvinna	44	1
<i>Peter</i>	Man	30	15
<i>Johan</i>	Man	48	25
<i>Erik</i>	Man	23	5
<i>Thomas</i>	Man	68	49

<i>Maria</i>	Kvinna	75	39
<i>Mikael</i>	Man	36	3
<i>Karin</i>	Kvinna	59	35

Material

En semistrukturerad (Bryman, 2011) intervjuguide (se Bilaga 2) formulerades med fyra huvudfrågor. Två av dessa formulerades med frågeställningarna i fokus och lyder som följer; ”Hur skulle du beskriva din autonomi under din tid inom Jehovas vittnen?” samt ”Hur skulle du beskriva att din autonomi var efter det att du lämnat/uteslutits från Jehovas vittnen? Skiljer det sig från hur du upplever din autonomi idag?”. Med föreställningen om att informanterna betraktade sina upplevelser som antingen övervägande negativt, alternativt positivt, berörde de två övriga huvudfrågorna positiva, respektive negativa, aspekter. På så vis kunde jag som intervjuare erhålla mer nyanserade svar från informanterna. Dessa frågor lyder som följer; ”Kan du lyfta något som var särskilt positivt/negativt med att vara ett vittne? Vad väcker/väckte det för känslor hos dig? Hur hanterade du det?”, och ”Kan du lyfta något som var särskilt positivt/negativt med att lämna/bli utesluten? Vad väckte det för känslor? Hur hanterade du det?”. Fyra bakgrundsfrågor om informanternas tid i Jehovas vittnen formulerades, och fick inleda intervjuguiden. Bakgrundsfrågorna berörde informantens inträde, utträde, samt roll i rörelsen (se Bilaga 2). Utöver huvud-, och bakgrundsfrågorna, formulerades ytterligare fem frågor avseende autonomi i särskilda kontexter. Dessa benämns således som kontextuella frågor (se Bilaga 2), och formulerades utifrån följande lagar och konventioner gällande mänskliga rättigheter; Barnkonventionen (Unicef, u.å.), *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women* (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, u.å.), *European Convention of Human Rights* (Council of Europe, u.å.), *International Covenant on Civil and Political Rights* (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, u.å.), *Universal Declaration of Human Rights* (United Nations, u.å.), och Religionsfrihetslagen (SFS 1951:680). Syftet med de kontextuella frågorna var att utveckla informanternas svar och därmed göra datan mer rik, detaljerad och nyanserad (Trost, 2005). Exempel på en sådan fråga är; ”Hur skulle du beskriva din autonomi gällande **religionsfrihet** under din tid inom Jehovas vittnen, respektive idag? Något som var/är särskilt positivt/negativt för dig?”. Ytterligare 27 frågor formulerades utifrån dessa kontextuella frågor, i syfte att ha färdiga frågor tillhanda som stöd ifall intervjuerna inte fortskred som önskat. Exempel på stödfrågor till religionsfrihetskontexten lyder som följer; ”Upplever du att du hade rätten att själv bestämma vad du skulle tro på och vilken religion du skulle tillhöra?”, och ”Upplever du att du var fri att välja hur du ville utöva/praktisera din tro? Kunde du själv bestämma det?” (se Bilaga 2). Avslutningsvis formulerades åtta följdfrågor i syfte att utveckla, och fördjupa, informanternas svar. Exempel på dessa är ”Kan du utveckla?”, ”Vad väcker det för tankar/känslor (nutid)?”, och ”Hur ser du på det idag?” (se Bilaga 2).

Intervjuerna hölls via videosamtalstjänsten Zoom och pågick i ungefär 50–60 minuter. Intervjuerna spelades in via Zooms egen ljudupptagningsfunktion, och transkriberades därefter. Ljudinspelningarna av intervjuerna spelades upp via datorns inbyggda mediaspelare, och transkriberades i separata Word-dokument. Eventuella upprepningar, stammande, samt utfyllnadsord exkluderades emellertid. Långvariga pauser mellan orden har skrivits ut som ”...”, medan icke verbala ljud, som exempelvis skratt och harklingar, exkluderats. Transkriberingsprocessen för en intervju tog i genomsnitt sju och en halv timme. De

färdigställda transkripten utgörs av sammanlagt 129 sidor, skrivna i Times New Roman, punktstorlek 12, radavstånd 1,5. Dessa transkript utgör materialet för dataanalysen.

Tillvägagångsätt

Ett målinriktat urval användes för att erhålla informanterna, där ett missivbrev (se Bilaga 1) skickades till Instagramkontot ”jwtoosweden”, på vilket det också publicerades som ett inlägg. Missivbrevet skickades även till ideella föreningen Hjälpkällans Facebookkonto, som i sin tur publicerade brevet i en privat kanal för före detta Jehovas vittnen. 11 individer kontaktade mig via mejl och anmälde sitt intresse att delta i studien. Två av dessa avvek från att delta.

Inför intervjuerna skapades så kallade möten i videosamtalstjänsten Zoom. Dessa möten skickades ut i form av länkar till respektive informant. Väl vid intervjutillfället hälsades informanterna välkomna och delgavs förhandsinformation (Bilaga 2) om intervjuens syfte och tillvägagångssätt. I enlighet med Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer informerades informanterna om deras roll, och rättigheter, i studien, samt aspekter rörande konfidentialitet. För en mer utförlig redogörelse för dessa, se avsnitt *Etik*, samt missivbrev (Bilaga 1) och förhandsinformation (Bilaga 2). I samband med förhandsinformationen tillfrågades informanterna om huruvida de önskade ta del av slutresultatet. Efter överenskommelse, intervjuare och informant sinsemellan, bestämdes det att de slutgiltiga resultaten skickas via mejl till samtliga av informanterna efter att studien publicerats. Genomgång av förhandsinformationen, samt besvarande av eventuella frågor från informanterna, tog ungefär 10 minuter. Efter att samtycke inhämtats muntligt, startades ljudupptagningsfunktionen på Zoom. Via denna funktion spelades endast ljud in, med inställningen ”Record on this computer”.

Intervjuerna inleddes med att informanterna bads berätta om sin ålder, samt besvara intervjuguidens bakgrundsfrågor. Intervjuerna övergick därefter till intervjuguidens huvudfrågor om informanternas upplevelser av autonomi under, respektive efter, tiden inom rörelsen. Samtliga intervjuer följde intervjuguiden vad gäller bakgrundsfrågor och huvudfrågor. Frågorna ställdes sällan ordagrant utan formulerades mer informellt och vardagligt. Även ordningsföljden av frågorna justerades efter informanterna och intervjuens samtalsflöde. Stödfrågorna användes enbart i ett fåtal intervjuer, vid behov av att driva intervjun framåt. Vid berättelser som ansågs relevanta för studiens syfte ställdes följdfrågor till informanterna för att få dessa att utveckla sina redogörelser. Följdfrågorna utgick dels från intervjuguiden, dels utifrån informanternas berättelser. Under intervjuerna fördes anteckningar för hand. Intervjuerna avslutades, i den mån det var möjligt, med en fråga om positiva aspekter av informanternas erfarenheter. Sedan tackades informanterna för sitt deltagande och meddelades om när och hur de kunde ta del av det slutgiltiga resultatet.

Dataanalys

Materialet, bestående av transkriberade intervjuer, analyserades abduktivt utifrån en interpretativistisk epistemologisk ståndpunkt, enligt det tillvägagångssätt för en tematisk analys som Braun och Clarke (2006) beskriver. En abduktiv ansats bedömdes vara lämplig eftersom analysen dels baserats på min redan existerande kunskap och förförståelse av ämnet, dels på studiens resultat och relaterat dessa till självbestämmandeteorin (Bryman, 2011; Jacobsson, 2010). En tematisk analys bedömdes vidare vara en lämplig analysmetod då denna lägger vikt vid *vad* som sägs, snarare än något annat. Detta är av relevans då studiens syfte var

att undersöka hur före detta Jehovas vittnen *beskriver* sina upplevelser av autonomi. Vidare ansågs en tematisk analys vara lämplig då studien innehåller en stor mängd data. Resultaten tillåts således redovisas på ett koncist, men samtidigt informationsrikt, sätt (Braun & Clarke, 2006).

Den tematiska analysens huvudsakliga process är att identifiera, analysera och redovisa teman (Braun & Clarke, 2006). Dessa teman ska återge de mest meningsbärande delarna av materialet, i syfte att besvara studiens frågeställningar. Denna studies teman har genererats abduktivt, med en semantisk ansats. De härstammar således direkt ur materialets data, vilken tolkats i relation till teori och tidigare forskning (Braun & Clarke, 2006).

I den tematiska analysens första fas bekantade jag mig med materialet genom att transkribera intervjuerna. Denna fas inleddes redan efter första intervjun genomförts, och fortlöp parallellt med datainsamlingen. Direkt efter att varje transskript färdigställdes, läste jag igenom det samtidigt som ljudinspelningen spelades upp för att säkerställa mig om att jag inte missat något. I vissa fall fick jag ändra, eller skriva till, några ord. Efter att samtliga intervjuer transkriberats, lästes dessa transkript igenom upprepade gånger, varpå relevanta stycken markerades, och potentiella koder antecknades.

I analysens andra fas kodades därefter materialet semantiskt. Materialets alla delar gavs lika delar uppmärksamhet, varpå fler koder än relevanta för frågeställningarna genererades. Markeringar och anteckningar utförda i analysens första fas tolkades utifrån deras innebörd. Dessa koder namngavs med utgång ur materialet, och listades i ett separat Word-dokument.

I tredje fasen sorterade jag in koderna i preliminära teman, baserat på innehållsmässiga likheter. En tematisk karta skapades, genom vilken en översiktlig bild av koderna och relationerna sinsemellan erhöles. De preliminära temana rekonstruerades därmed, varpå vissa utgjorde huvudteman, andra subteman. Vissa koder ansågs i slutfasen av processen inte passa in i några utav de teman som skapats, och förkastades därför helt (Braun & Clarke, 2006). Även vissa preliminära teman exkluderades ur resultatet, då de inte ansågs vara av relevans för studiens syfte och frågeställningar.

Analysens fjärde fas inbegrep att granska de preliminära temanas empiriska förankring. Detta genomfördes via granskning av kodernas motsvarighet i transkripten. Till följd omplacerades vissa av koderna till andra teman, då de ansågs vara mer representativa för dessa. Temana bedömdes därmed utefter deras interna homogenitet, respektive externa heterogenitet. Med anledning av dessa kriterier reviderades temana. Ett preliminärt huvudtema; *rädsla*, ansågs exempelvis dela egenskaper med huvudtemat *konsekvenser*, och fick utgöra ett och samma tema.

I femte fasen reviderades samtliga huvud-, och subteman. Ovan nämnda teman vilka sammanslogs till ett och samma, tolkades exempelvis vara en effekt av ett större fenomen. Till följd av detta skapades, och namngavs, huvudtemat *Att tiga och lyda*, med tillhörande subteman. Ytterligare två huvudteman, *Det "rätta" valet*, och *Den inre kampen*, skapades. Beskrivningar av samtliga teman påbörjades och färdigställdes.

I analysens sjätte, och sista, fas valdes citat från samtliga av informanterna ut, i syfte att illustrera temanas innebörd. Citaten valdes ut med en jämn fördelning av informanterna i beaktning. I processen av att välja ut citat lästes transkripten återigen, varpå tematiseringen bekräftades representera datan. De slutliga temana analyserades därefter med utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar, samt i relation till självbestämmandeteorin.

Etik

Denna studie har genomgående förhållit sig till de etiska principerna för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet, 2002). Dessa principer utgörs huvudsakligen av fyra krav; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet*, och *nyttjandekravet*. I enlighet med *informationskravet* delgavs informanterna studiens syfte och tillvägagångssätt. De informerades även om mig som ansvarig för studien, samt min institutionstillhörighet. Detta genomfördes både i missivbrev, och förhandsinformationen i samband med intervjutillfället. Informanterna informerades om sin rätt till frivillig medverkan, samt rätten att avbryta, respektive återkalla, sitt medverkande. Detta presenterades kortfattat i missivbrevet (Bilaga 1), och redogjordes mer utförligt för i förhandsinformationen (Bilaga 2). Man informerades även om var, och när, studien förväntades publiceras. I denna studie fick informanterna ta del av samtlig information redan i missivbrevet (Bilaga 1), och än en gång i förhandsinformationen (Bilaga 2). I beaktande av *nyttjandekravet* informerades informanterna om att all insamlad information, inklusive personuppgifter, enbart skulle användas i aktuella studien. I enlighet med *samtyckeskravet* ska informanterna ge samtycke antingen skriftligt, eller muntligt, och reflektera dennes frivilliga medverkan. Som avslutning till förhandsinformationen inhämtades samtycke muntligt i denna studie, innan intervjuerna inleddes. För att tillgodose *konfidentialitetskravet* säkerställdes att ingen av informanterna skulle kunna gå att identifiera. Samtliga uppgifter och information rörande informanterna kodades, och förvarades således åtskilt från obehöriga. Informanternas namn kodades exempelvis i såväl anteckningar, som transkriberingar. I berättelser om informanterna liv har även övriga namn, samt platser, ersatts med exempelvis "[namn]", och "[ortsnamn]". För att ytterligare säkerställa konfidentialitet spelades intervjuerna endast in i ljudformat. Dessa inspelningar, samt det transkriberade materialet, har förvarats på en dator i enhetsutrymmet "Den här datorn". Liknande spelades ljud in med Zooms ljudupptagningsfunktion under inställningen "Record on this computer", i stället för alternativet "Record to the cloud". Inget material har således förvarats på, eller säkerhetskopierats till, något så kallat "moln", eller externt förvaringsutrymme.

Under intervjutillfällena uppstod vissa etiskt problematiska situationer. I några av intervjuerna berördes privat känsliga områden av informanternas liv, dock på initiativ av informanterna själva. Jag som intervjuare ställde inga direkta frågor om sådana områden och poängterade regelbundet för informanterna att de endast borde beröra det om de själva önskade. Vid sådana tillfällen förhöll jag mig neutral, samtidigt som jag försökte visa på ett aktivt lyssnande. Jag gav inte heller någon feedback på sådana redogörelser, utan lät informanterna tala till punkt för att sedan byta ämne med att ställa en fråga ur intervjuguiden. Som intervjuare var jag dessutom ansvarig för det emotionella tillstånd jag lämnade informanterna i. Med anledning av detta avslutades därför samtliga intervjuer med en fråga om positiva aspekter av informanternas erfarenheter, för att förhindra att informanterna lämnade intervjun i negativ affekt.

Resultat

Syftet med denna studie var att undersöka hur före detta Jehovas vittnen beskriver sina upplevelser av autonomi, med särskilt fokus på tiden som medlem, respektive idag. Materialet bestod av nio semistrukturerade intervjuer, och har analyserats med en tematisk analys, vars fokus ligger på *vad* informanterna säger. De transkriberade intervjuerna har kodats, samt tematiserats.

Nedan presenteras de teman och subteman vilka genererats i den tematiska analysen. Dessa redovisas översiktligt i tabellformat (Tabell 2), och förklaras mer utförligt i text.

Tabell 2

Teman: Informanternas upplevelser av autonomi

Huvudteman	Subteman
Det ”rätta” valet	Att följa Guds order Självbestämmandets ande Den dolda insikten
Att tuga och lyda	Det exemplariska vittnet Stämplad som ”oandlig”
Den inre kampen	

Det ”rätta” valet

Detta huvudtema berör informanternas beskrivningar av hur de upplevde sin autonomi under tiden som Jehovas vittnen, samt hur de beskrev sin självupplevda autonomi som före detta medlemmar. Detta tema delas upp i följande subteman; *Att följa Guds order*, *Självbestämmandets ande*, och *Den dolda insikten*.

Att följa Guds order

Samtliga informanter beskrev sina upplevelser av autonomi som begränsad, om inte obefintlig, under tiden som medlemmar. De berättade att det var saker man fick, respektive inte fick göra. Informanterna berättade exempelvis att man som ett Jehovas vittne inte fick vidareutbilda sig, eller arbeta med sådant som ansågs gå emot rörelsens lära. Vidareutbildning och val av särskilda yrken beskrevs som en fara, då man som vittne utsätts för umgänge med ”världsliga” – människor utanför rörelsen. Vidare ansågs det ta upp tid som i stället skulle kunna läggas på Jehovas vittnen.

Informanterna berättade även att sysselsättning i form av sport, eller fritidsaktivitet, utanför Jehovas vittnen inte var tillåtet.

Jag kommer ihåg när jag gick i skolan, jag tror det var i...sjätte klass. Då var det en basketurnering i skolan, alltså under skoltid. Och jag var bra, det var jätteförvånade, antagligen för jag var lång, och relativt stor och stark. Och vi var ett gäng som ville fortsätta spela basket sen efter skolan, efter turneringen. Och mina kompisar gjorde ju det, men jag fick inte för att...ja, min mors argument var; ja, vill du bli knarkare? Och det ville jag ju inte. För när de här lagen vinner, då firar de, med knark och droger. När de förlorar, då dränker de sina sorger i knark och droger. Och så slår [hon] liksom Bibeln i bordet och visade Timoteus brev, att dåligt umgänge fördärvar nyttiga vanor. Så jag fick inte spela basket på min fritid, redan som tolvåring. (*Karin*)

Även politiskt engagemang beskrevs som något strikt förbjudet för informanterna under sin tid som medlemmar. *Peter* berättade exempelvis hur han som barn inte kände att han kunde delta i en iscensättning av en politisk röstning i skolan:

Fri vilja hade jag inte, så jag kände att jag inte kan delta på grund av att jag är ett Jehovas vittne. Jag måste följa Guds order. Jag ville ju rösta, jag ville vara en del av samhället... Men jag kunde inte.

Informanterna berättade även om begränsningar gällande hur man som ett Jehovas vittne fick se ut. De berättade om rörelsens regler kring klädsel, kroppsbehåring och smink.

Och det här med slips och kostym, bara det. [Min man] hade köpt någon kostym och hade på sig den där slipsen och... Vi tyckte; vadå, vad är det för snara man måste ha, vad är det för någonting det här? Jo men man måste se ut som...de som presenterar nyheterna på tv, då kan folk tro på en när man kommer och [knackar] dörr... Man skulle vara en representant. (*Maria*)

Jag upplever att så fort du, som tjej, får bröst eller börjar bli kvinna - innan du ens själv har upptäckt det - så är de där och petar direkt. På kjollängd och uringning. Och om bh-bandet syns lite då är det någon som talar om det för dig och, hela tiden petar. Så man blev väldigt medveten om hur andra uppfattar en, men man utforskar inte vad man själv vill ha på sig. Man utforskar inte sin kropp och sin kvinnlighet heller, utan man anpassar ner det. (*Eva*)

Informanterna berättade även att homosexualitet inte var något som accepterades av rörelsen.

Ja men till exempel för mig, jag kunde inte uttrycka någonting som jag kände, angående någonting av det, för det finns liksom inte rum för det. Det är i så fall om jag skulle söka upp någon äldste för att söka hjälp med att kunna få bort det. Men annars finns det inte utrymme till att, ja men diskutera det överhuvudtaget. Medan vissa religioner, som om man kollar på till exempel Svenska kyrkan eller något liknande, så ser man ju ändå en...ja men en anpassning till samhället idag [//], men just inom Jehovas vittnen så är det ju, det som står skrivet är det som står skrivet. Det finns inte rum för utveckling, eller anpassningar överhuvudtaget. För i deras värld så är det ju det de tror på sanningen. Det finns ingenting annat. Och vi kallar det ju inte ens för vår tro, vi kallar det för vår sanning, sanningen. Så redan där så blir det väldigt inpräntat att det här är det som gäller, ingenting annat. (*Erik*)

Dessa regler ansågs av informanterna påverka dem än idag. En av informanterna beskrev exempelvis sin autonomi som förmågemässigt möjlig, men att hans "känslomässiga och tankemässiga relation till handlingen [//] fortfarande [var] begränsad" under flera års tid efter att han blivit utesluten. En annan beskrev emellertid att hon upplevde sig ha autonomi, men att hon - på grund av sin tid inom rörelsen - fortfarande kände sig maktlös, och därmed förmågemässigt förhindrad att utöva den.

Självbestämmandets ande

Informanterna beskrev att de, på grund av de upplevda begränsningarna, inte kunde eller vågade göra vissa saker de önskade. Att fatta egna beslut, och göra egna val, beskrevs ändå som möjligt under tiden som vittnen. Dessa val beskrevs emellertid som sprungna ur ens omgivning, och upplevdes som icke-autentiska. En av informanterna beskrev dessa val som baserade på "vad som församlingen anser är rätt", och att man som ett vittne därför tog sådana beslut som man förväntades ta. En annan informant beskrev exempelvis hur han i beslutet att döpa sig som 16 åring kände att han hade gjort "det rätta valet", men att han i efterhand insett att det var något han hade fått lära sig att han skulle göra.

Flera av informanterna beskrev emellertid att de trots upplevda begränsningar, fattade beslut utifrån sina egna önskningsar.

Jag älskade fotboll, och försökte spela fotboll. Fick mycket motstånd hemifrån, så jag smet i väg till träningar när jag var tretton, fjorton. Kom tillbaka svettig och fick skäll. Tog mig i väg till lite matcher och jag tyckte det var jättekul. Tränarna tyckte ju, förstår jag nu i efterhand, att det var hemskt. Men de tog alltid hand om mig när jag kom, hoppandes över staketet, och skjutsade hem mig i smyg och så där. Men det...kvävdes, hemifrån. (*Mikael*)

Fem av informanterna berättade om hur de själva valde att lämna rörelsen, i olika skeden av deras liv. De flesta beskrev det som något oundvikligt, som en självbevaringsdrift till följd av dåligt mående eller konflikterande tankar kring Jehovas vittnens lära.

Jag började ta avstånd från församlingen, började successivt sluta gå på mötena, successivt sluta delta i alla grejer. Sedan valde jag att flytta hemifrån, jag bodde med min mamma då under den tiden och hon är väldigt, väldigt troende. Och så flyttade jag ju därifrån när jag var arton så då blev det att jag helt slutade ha med det att göra. Sedan var jag inte så aktiv under den tiden heller, så man skulle ju kunna säga att jag redan var ute från det, men i och med att jag bodde med min mamma, med den påverkan som hon hade på mig, så var det lättast för mig att ta ett steg tillbaka hela tiden. (*Erik*)

Vid tolv års ålder började jag få lite mer fria tankar bort från religionen. Och jag hade hört att man kommer leva för evigt i paradiset, det är det som är målet med Jehovas vittnen, att man kommer leva för evigt. Och den tanken skrämde mig så pass mycket att jag valde sedan vid femtonårsåldern att jag inte vill leva för evigt. Så det är anledningen till varför jag slutade gå på mötena och liknande. (*Peter*)

Beslutet att lämna rörelsen beskrevs som grundat i deras egna önskningar, vilket tolkas som utövande av autonomi.

Vissa av informanterna beskrev hur de fortfarande upplever sig begränsade i sitt autonoma utövande. En informant berättade exempelvis hur han ”än idag [//] aldrig röstat i ett val, kommun eller statsministerval” och tillskrev det med anledning av ”det man hörde från barndomen”. En annan beskrev sig uppleva svårigheter med att fatta egna beslut, eftersom han haft för vana att förlita sig på andra som fattat beslut åt honom. Samtidigt beskrev informanterna genomgående sin autonomi vid tillfället för intervjun som stark. De berättade att de medvetet fattar egna beslut, utifrån vad de själva vill. En av informanterna beskrev exempelvis hur han efter att han lämnade Jehovas vittnen började uttrycka sig i kläder och musik som han tidigare inte vågat. En annan beskrev sig utöva fullständig autonomi.

Jag kan verkligen inte säga att det ligger någon sådan här förbannelse eller någon skugga från [Jehovas vittnen] så här långt. Men som sagt nu är det många år sedan. Hade du frågat mig för fem eller tio år sedan så hade det ju varit annorlunda. Men jag lever ett så fritt och autonomt liv som en människa på den här planeten kan göra, tror jag. (*Johan*)

Den dolda insikten

Samtliga informanter berättade att de, under tiden som medlemmar, inte upplevde sin autonomi på det sätt de beskriver den som idag. En av informanterna berättade: ”jag tänkte inte så då, men nu inser jag; jag är självständig. Jag är fri. Jag är fri att tänka, jag ska lita på mig själv”. Flera av informanterna tillskrev denna insikt som följd av att lämna, respektive bli utesluten ur, rörelsen.

Idag så kan jag ju se att jag hade inget som helst val över någonting i mitt liv. Jag hade liksom inte tillgång till mina egna tankar, hur jag ville klä mig, vad jag ville i mitt liv, intressen. Allting var ju så enormt styrt. Idag så har jag ju intressen som absolut inte stämmer överens med... Jag känner att jag gör valet att inte...vara ett vittne. Jag väljer att inte läsa Bibeln, jag väljer att inte läsa deras litteratur. Och det är... Alltså jag blir ju så medveten om att jag kan välja det, och det är så otroligt skönt att inte ha dåligt samvete över det. Det är den enorma skillnaden. (Anna)

Vissa av informanterna beskrev dock en viss grad av medvetenhet, under tiden som medlemmar, om deras begränsade autonomi.

Jag fick göra ett val...där när jag var fjorton, femton, om hur jag skulle göra. Och jag insåg väl att om jag väljer att... Jag ville studera till lärare, det var mitt drömyrke. Jag ville bli religionshistorialärare. Och jag ville spela fotboll och jag ville göra det som alla andra gjorde. Men jag visste ju parallellt med det att Gud existerar ju, och jag visste att Harmageddon kommer komma. Och jag visste att jag skulle få det väldigt jobbigt hemma, om jag följde de här drömmarna. (Mikael)

Det jag har fått med mig från min mamma är ju hennes syfte med uppfostran, som konstigt nog var att jag skulle lära mig tänka själv. [//] Sedan ledde det ju till att jag själv vände mig emot min uppväxtlära, [//] och ifrågasatte henne också. [//] Hon hade ju lyckats med sin uppfostran även om det då drabbade henne själv. Så...jag tror ändå att jag i grunden hade...ett intresse för autonomi, även om det tog väldigt lång tid, kan jag se nu så här i efterhand, att genomföra den. Därför att det fanns så många hinder i systemet, och konsekvenser av att göra det. (Johan)

Vissa av informanterna beskrev en sorts maktlöshet inför sin autonomi, och menade att de därför undvek att reflektera över den. Andra beskrev det som att det inte fanns några andra alternativ än att leva enligt rörelsens regler.

I och med att hela ens omgivning var Jehovas vittnen, så var det ju liksom aldrig att man funderade så mycket på alternativ. Alternativen var, de var ju liksom död. För om du slutar vara ett Jehovas vittne så skulle du inte få överleva Harmageddon. (Karin)

Att tiga och lyda

Detta huvudtema syftar på aspekter av informanternas medlemskap i Jehovas vittnen, med vilka de beskrev sig som kontrollerade. Dessa aspekter har i bearbetning och tolkning av resultaten kommit att delas upp i subtemana *Det exemplariska vittnet*, och *Stämplad som "oandlig"*.

Det exemplariska vittnet

Informanterna beskrev hur de upplevde ett sorts hierarkiskt system inom rörelsen, där några ansågs ha hög, respektive låg, status. Följde man reglerna och presterade bra i församlingen, var man "andlig", och fick därmed hög status.

Som ung man i församlingen blir man ju hyllad. Alla tycker ju; åh det ska gå så bra för dig och du kommer bli duktig förkunnare [//], man kan klättra i karriären. [//] Och så fick man mer och mer ansvar, och man känner sig mer och mer...ja, uppskattad helt enkelt. Det är ju som en stor kram, hela den här tillvaron. Så det är

en kick utan like, att träffa människor som ler mot en och dunkar en i ryggen. Och att bli klappad på huvudet när man är liten, man är ju så duktig. [//] I efterhand så inser jag att det var ju det som drev mig vidare, att det är kul att få beröm. (Thomas)

Är du liksom för sprallig inne på rikets sal, ja men då är du inte tillräckligt andlig. Du ska sitta tyst och lyssna, och anteckna. De barnen får beröm. Inte de här...liksom spontana, sprudlande, eller du vet, sådana saker. Eller de barnen som sportar, de är oandliga för de umgås inte med Jehovas vittnen på fritiden, de umgås ju med andra människor, ute i Satans värld. Men de här barnen som är hemma och studerar, och umgås med andra vittnen, och som satsar på att predika på sin fritid...de är andliga och fina. Jag vet ofta på sammankomster på somrar så intervjuade man liksom unga personer på fjorton, femton år - jag var själv där ibland dem - som liksom hade offrat sommarlovet genom att vara någonting som kallas för hjälppionjär. Det innebar att man knackade dörr femtio timmar varje månad. Då lyftes man fram som ett fint exempel. (Mikael)

Den belöning man fick, genom att erhålla statusen som ”andlig”, beskrevs av flera informanterna som en sorts villkorad kärlek, i vilken man ”glöms bort”, alternativt bestraffas, om man inte levererar.

Stämplad som ”oandlig”

Var man som ett Jehovas vittne mindre aktiv, eller bröt mot några av rörelsens regler, blev man i stället bestraffad genom att stämplas som ”oandlig”. Detta innebar att ens status inom församlingen sjönk, vilket resulterade i att man behandlades annorlunda av sin omgivning.

De har tolerans med att du inte är på mötena kanske några månader, men sedan förstår de inte, så sedan är man liksom...icke exemplarisk. Man är inte lämplig att umgås med. Så folk drar sig undan. Folk umgås inte med en. De hälsar artigt men du är ändå klassad som oandlig så det är ingen som umgås med dig, eller söker sig till dig. Så man blir väldigt ensam. (Eva)

Man riskerade inte enbart att bli stämplad som ”oandlig”, utan även bestraffas i form av det informanterna benämnde som ”restriktioner”, eller ”anmärkningar”.

En gång när jag lät håret bli lite tjockare i nacken så fick jag en anmärkning. Då blev jag degraderad i församlingen. Nej det var en sådan obehaglig upplevelse det här. Så...under den perioden så gick jag en gång varannan vecka till frisören bara för att de skulle klippa mig lagom lite. [//] Det högsta jag blev det var så kallad podietjänare. Jag skötte mikrofonerna på podiet. [//] Men då var jag väldigt synlig. Jag satt längst fram och så syntes jag ofta. Men i stället så blev jag degraderad, jag fick sköta högtalarna. Och då var ju knapparna allra längst bak, så då fick jag inte synas av församlingen på samma sätt. Jag satt längst bak. Ja, det kanske är skrattretande men [//] för mig var det oerhört traumatiskt, faktiskt. Att bli kritiserad av de bröder som under tio år hade varit mina idoler... Det var hemskt. Jag kommer ihåg fortfarande. Och ändå var det bara en bagatell. Jag hade inte ens syndat. Jag hade inte ens gjort någonting åt det hållet, bara en sådan liten sak, att jag hade för långt hår i nacken. (Thomas)

Jag plockades ur skolan när jag hade träffat en kille som jag blev kär i. Vi gjorde ingenting mer än att hålla i handen och pussas, men det sågs på allvarligt nog så att jag togs ur skolan, och sen fick jag läsa vidare på Komvux för att liksom slutföra mina betyg. (Anna)

Dessa restriktioner beskrevs ha skapat en rädsla för reaktioner från sin omgivning. Informanterna berättade att de upplevt en sorts angivarkultur inom rörelsen, med vilken man kontrollerat varandra.

Jag gick ju i över två år med de här tankarna på att jag [ville lämna], och det gjorde min man också, men vi pratade inte med varandra för vi var så rädda att den andre skulle flippa ut, eller gå till äldstebröderna, eller någonting. Så man har ju inte ens autonomi att föra samtal bakom stängda dörrar i sitt eget sovrum, mellan man och hustru, utan att vara orolig för hur det ska spridas eller gå vidare... [//] Du vet inte var det landar, hur din partner eller människor kring dig reagerar. Du vet inte om de går till äldstebröderna, om de börjar ställa frågor, om de drar i gång någon sådan här dömande kommitté som det heter. Man vet inte det, så man är rädd, så man är tyst. Man delar inte. Och det, återigen, att välja att inte dela fast man behöver dela, det är en väldig kontroll någon har inne i ens eget huvud på något sätt. (Eva)

Det yttersta straffet beskrevs som uteslutningen. Vid påbud om att engagera sig i Bibelstudium, utövade exempelvis två av informanterna sin autonoma förmåga och tackade nej, varpå de uteslöts. Följden av detta beskrevs som förlusten av familj, släkt, och vänner. Även informanter som själva valt att lämna rörelsen beskrev förlusten av hela sitt sociala nätverk som åtföljande konsekvens. En av informanterna berättade: ”alla mina vänner som jag hade haft under tio år [//] försvann. De betraktade mig som död”.

Den inre kampen

Detta tredje huvudtema berör vad som tolkas som konflikten mellan individens egen vilja, och den av rörelsens. Informanterna berättade genomgående att de under sin tid som Jehovas vittnen upplevde dissonanser, eller en inre kamp. Denna manifesterade sig rent fysiskt, eller som en generell känsla av att något var fel. En informant beskrev att: ”Där och då, när man lever i det, så förstår man inte riktigt vad den här inre kampen är. Man känner bara att man mår väldigt dåligt”. En annan informant beskrev det som en ”total hopplös känsla”, och att hennes ”kropp reagerade väldigt fysiskt på det”. De kvinnliga informanterna beskrev även att de upplevde inre kamper över rörelsen regler gällande kvinnan och mannen.

Kvinnor fick inte undervisa män, utan kvinnorna fick sitta på scenen där och undervisa varandra, medan männen fick hålla tal. Och det där var väl lite jobbigt för mig [//]. För jag kände ju att det skorrade litegrann, det här att min man skulle vara mitt överhuvud. Det var ju jag som hade hand om allting hemma [//]. Det var jag som fick ringa sådana här samtal med myndigheter. Det var jag som fick ta kontakt med släkt och vänner, gamla vänner och så där... Och så skulle han bli mitt huvud. Det var helt omöjligt för mig att ta in riktigt [//]. Så att...det var ju väldigt, väldigt jobbigt. Jag kände liksom att det blev så fel. (Maria)

Upplevelsen av dissonans tillskrevs konflikten mellan självständiga tankar och åsikter, i motsats till sådana rörelsen ansåg acceptabla. *Thomas* berättade exempelvis om en dissonans han upplevde när han gick och knackade dörr:

Då var jag med om en mycket obehaglig upplevelse, som jag aldrig vill vara med om, nämligen att jag hörde mig själv säga saker som jag inte trodde på. Och det fick mig att rakt upp ner må illa, fysiskt illa.

Diskussion

Syftet med studien var att undersöka hur före detta Jehovas vittnen beskriver sina upplevelser av autonomi. Tematisk analys av datan resulterade i tre huvudteman; *Det "rätta" valet*, *Att tåga och lyda*, och *Den inre kampen*. Informanterna beskrev sin autonomi, både under och efter tiden som Jehovas vittne, som begränsad, samtidigt som de utövar sin autonoma förmåga. Medvetenheten om deras begränsade autonomi beskrevs som en efterhandsinsikt. De beskrev sin tid inom Jehovas vittnen som kontrollerad, i form av belöningar, respektive bestraffningar. Konflikten mellan individens autonomi och rörelsens kontroll över denne beskrevs ha gett upphov till en sorts inre kamp.

Specifikt intresse låg i att undersöka självupplevd autonomi under, respektive efter, medlemskapet, samt identifiera eventuella skillnader i dessa. I avsnittet som följer tolkas och diskuteras resultaten utifrån självbestämmandeteorin, i relation till tidigare forskning och studiens frågeställningar.

Hur beskriver före detta Jehovas vittnen sin självupplevda autonomi kring tiden som medlemmar?

Samtliga informanter beskrev sin autonomi under tiden som Jehovas vittnen som begränsad, och näst intill obefintlig. De beskrev sig begränsade i sina val av uttryck, i form av kläder, frisyra och sexuell läggning. De beskrev sig som kontrollerade, och berättade om hur konflikten mellan deras egna önskningar och rörelsens förväntningar gett upphov till en slags inre kamp. Begränsningar till trots, beskrev informanterna sig ha utövat sin autonoma förmåga. Detta har emellertid resulterat i konsekvenser i form av restriktioner, reaktioner från andra, en lägre status i församlingen samt uteslutning ur rörelsen. Dessa konsekvenser beskrevs som till viss del internaliserade, då informanterna redogjorde för känslor såsom skam och skuld över att "göra fel". Vetskapen om dessa konsekvenser gjorde att informanterna inte vågade utöva sin autonoma förmåga, och valde bort drömmar och annat de önskade göra. Informanterna berättade emellertid hur de gjorde egna val vilka direkt motsatte sig organisationens religiösa lära. Dessa val beskrevs med stolthet och tolkades som självuppfyllande för informanterna. De fattade även vissa beslut med en föreställning att det var utifrån deras egen vilja, för att i efterhand inse att de gjort det utifrån en internaliserad form av kontroll. Insikten om sin autonoma förmåga beskrevs som till stor del frånvarande under tiden inom rörelsen, och beskrevs av flera informanter som en insikt vilken kommit flera år efter utträde.

Hur beskriver före detta Jehovas vittnen sin självupplevda autonomi idag?

En övervägande del av informanterna beskrev sin autonomi som fullt närvarande vid tillfället för intervjuerna. De berättade hur de kan fatta egna beslut baserat på det de själva vill, och upplevde det som mycket positivt. Vissa beskrev visserligen att deras autonomi, till skillnad från tiden som medlemmar, var närvarande. Samtidigt beskrev de sig fortfarande vara påverkade av tidigare begränsningar, samt hysa en efterhängande rädsla för konsekvenser. Samtliga informanter beskrev emellertid sig besitta en nämnvärt högre grad av autonomi idag, jämfört med tiden som Jehovas vittnen. Detta tolkades som dels en effekt av att lämna en kontrollerad miljö, dels en effekt av ökad insikt om sin egen autonomi.

Tolkning av resultaten utifrån teori och tidigare forskning

Resultaten faller i linje med tidigare forskning (Burris & Tarpley, 1998; Caprara et al., 2018; Devos et al., 2002; Dollinger, 2011; Fontaine et al., 2005; KUSDIL & KAGITCIBASI, 2000; Roccas et al., 2002; Roccas & Schwartz, 1997; Saroglou & Dupius, 2006; Saroglou & Galand, 2004; Saroglou et al., 2020; Schwartz & Huismans, 1995; Schwartz et al., 2001) i det anseende att informanterna beskrivit sig uppleva låga nivåer av autonomi under sin tid i Jehovas vittnen. Informanterna beskrev även att de prioriterat trygghet och konformitet, på så vis att man anpassat sig efter gruppen för att erhålla belöningar, respektive undvika bestraffningar. Samtliga informanter beskrev sig vid tillfället för intervjuerna besitta höga nivåer av autonomi, varav majoriteten beskrev sig som icke-religiösa. Detta överensstämmer med studier i vilka icke-religiösa individer uppvisade signifikant höga nivåer av autonomi (Saroglou et al., 2020). Det stärker även forskning som förklarar en individs skiftande fokus från överlevnad till självuttryck, ju mer värden såsom sekularism och rationalitet premieras över religiositet och tradition (Inglehart & Baker, 2000). Resultaten överensstämmer även med Beck's theory of cognitive depression, vilken liknar personlighet vid ett spektrum med sociotropi på ena sidan, och autonomi på andra (Beck, 1983), samt forskning som menar att Jehovas vittnen besitter hög grad av sociotropi (Morris & Johnson, 2002). I linje med tidigare forskning (Hookway & Habibis, 2013) redogjorde informanterna även för en sorts inre kamp, vilket tolkades som kampen mellan trygghet och frihet.

Sambandet mellan religiositet och konservativa värden, samt icke-religiositet och autonomi borde enligt forskning försvagas ju mer socioekonomiskt välutvecklat ett land är (Saroglou et al., 2004). Forskningen utgår dock från religiositet huvudsakligen i relation till större, mer väletablerade religiösa rörelser. Sådana rörelser, tack vare sin integration i samhället, anses utvecklas i linje med det, och dess värden särskiljer sig därmed inte nämnvärt från varandra. Trots det att Sverige anses vara ett socioekonomiskt välutvecklat land (United Nations, 2020), är Jehovas vittnen emellertid en mindre religiös rörelse, vars värden i många avseenden motsätter sig dem av samhället. Studiens resultat vilka visar på ett starkt samband mellan religiositet och konservativa värden, samt icke-religiositet och autonomi anses därav till största del befästa denna linje av forskning.

I linje med självbestämmandeteorin (Ryan & Deci, 2000) beskrev informanterna sig uppleva autonomi i högre grad vid mer internaliserade former av *extern* motivation, och som högst vid *intern* motivation. Utifrån teorin tolkas informanternas upplevelser av autonomi som effekter av de olika motivationstyperna; *intern motivation*, *extern reglering*, *introjicerad reglering*, samt *identifierad reglering*.

Informanterna tolkades ha agerat utifrån *extern reglering* för att belönas i form av status som "andlig" och positiva reaktioner från sin omgivning. Det är även denna form vilken motiverat dem i deras strävan efter att undkomma bestraffningar såsom restriktioner, eller i värsta fall uteslutning. En *extern reglerings* motivation upplevs, enligt teorin, som kontrollerande, vilket ytterligare stärks av informanternas redogörelser.

Tolkat utifrån självbestämmandeteorin motiverades informanterna även i form av *introjicerad reglering*. Eftersom denna motivationstyp delvis internaliserats av informanterna var belönings-, och bestraffningsformerna inte enbart externa, utan även interna. Levde man som vittne upp till rörelsens förväntningar blev man inte enbart benämnd som "andlig", och därmed belönad i form av höjd status. Informanterna beskrev även hur de erhöll känslor av stolthet och en känsla av att vara "förmer", vilket tolkats som interna belöningsformer. Likväl bestraffas individen fortfarande externt i form av restriktioner och andra konsekvenser, men även internt, i form av skuld och skam. Enligt självbestämmandeteorin upplevs en *introjicerad reglering* som delvis kontrollerande, och icke-autentisk, vilket faller i linje med hur informanterna själva beskrev sina upplevelser inom rörelsen.

Informanterna beskrev även hur de, som vittnen, fattade beslut, och gjorde val, vilka de uppfattade som grundade i egen vilja. Informanterna redogjorde emellertid för hur de, efter att ha lämnat rörelsen, insett att så inte var fallet. De beskrev i stället dessa val som inlärd, eller som sprungna ur vad som förväntades av en. Detta har tolkats som en *identifierad reglering*, i vilken informanterna internaliserat rörelsens värden så till den grad att de uppfattade det som sina egna. Enligt teorin upplevs den som till viss del autonom, vilket överensstämmer med det informanterna berättade.

Så som informanterna till största del beskrev sin autonomi idag, har tolkats som *intern motivation*. De beskrev sig besitta höga nivåer av autonomi, och sade sig göra saker för att de själva vill det. De gör de inte för att de önskar uppnå någon typ av belöning, eller för att undkomma en form av bestraffning. I stället utövar de sin autonomi i olika avseenden för den inneboende tillfredsställelsen av att göra det. Även beslutet av vissa informanter att lämna Jehovas vittnen har tolkats som en *intern motivation*, då det beskrivits som en sorts självbevarelsedrift.

Metodologisk diskussion och förslag på framtida forskning

Studiens urval kan anses vara skevt då informanterna rekryterades via grupper för avhoppare. Detta medför en risk att informanterna hyser en viss negativ inställning till rörelsen. Detta har bekräftats av materialet, i vilket flertalet informanter beskriver sin tid i rörelsen som huvudsakligen negativ. Flera informanter menade att det visserligen fanns positiva aspekter, även om dessa var få i antal. Flera av informanterna uttryckte emellertid en önskan att dela med sig av sina erfarenheter just på grund av dess negativa inverkan på dem.

Intervjuer som datainsamlingsmetod är ett effektivt sätt att samla in en stor mängd material, på kort tid (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Sådant material innehåller vanligen stora mängder information, och erbjuder unika infallsvinklar. Detta är av vikt för att erbjuda läsaren en bred kunskap om ämnet, i den utsträckning att de själva kan bedöma huruvida resultaten är *överförbara* till en annan kontext (Bryman, 2011). Intervjuer är emellertid begränsade, i egenskap av tid, men även av intervjuarens egen insyn och förförståelse av ämnet. Informanten har dessutom delgett berättelser om verkligheten så som de anser den vara, vilket inte nödvändigtvis stämmer överens med intervjuaren, eller övriga informanter. En fördel med detta är emellertid att intervjuaren får ta del av flera olika verklighetsbilder, vilka tillsammans kan skapa en djupare förståelse av fenomenet (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Relaterat till studiens konstruktivistiska utgångspunkt, samt syfte och frågeställningar, är detta av stor fördel.

Intervjuerna genomfördes huvudsakligen med informanterna i sina egna hem, vilket kan anses vara av känslig natur. Detta gäller emellertid fysiska intervjuer i informantens hem, inte intervjuer över videosamtal (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Det upplevdes i denna studie vara en fördel att intervjua informanterna i hemmiljö, eftersom de upplevdes relativt avslappnade. De gav dessutom långa, välutvecklade svar vilket ytterligare tolkas som ett tecken på en viss bekvämlighet. En av informanterna befann sig emellertid på ett café vid intervjutillfället. Detta kan ha haft en negativ inverkan på intervjun då frågor behövdes upprepas ett flertal gånger på grund av störande ljud. Informanten kan även tänkas ha påverkats i hur mycket denne berättade för mig som intervjuare eftersom denne befann sig i en allmän miljö. Även ljudkvaliteten av inspelningen påverkades negativt vilket försvårade transkriberingsprocessen. Tack vare anteckningar förda under intervjun kunde intervjun emellertid transkriberas utan större förluster av data.

Då jag har en egen förförståelse av studiens valda ämnesområde har tolkning, och analys, av resultaten oundvikligen reflekterat detta. Samma typ av studie kan mycket väl

genomföras på liknande sätt, men reflektera forskarens egen förförståelse i val av intervjufrågor och bearbetning av material. Denne skulle med hög sannolikhet även tolka datan på ett helt annat sätt, resulterande i andra resultat (Bryman, 2011).

I linje med konstruktivismen har jag som ansvarig för studien behövt ta i beaktning min egen reflexivitet i ackumulering av kunskap. Inte bara val av metod, material och utformning av studie har påverkat forskningsresultaten. De har även påverkats av mina egna förutfattade meningar, värderingar, samt språkbruk, såväl i kommunikation med informanter, som i förmedlandet av forskningsresultaten (Bryman, 2011). Jag kartlade därför mina förutfattade meningar innan insamling av data inleddes, genom att själv besvara samtliga av intervjuguidens frågor så som jag själv trodde informanterna skulle besvara dem. Efter denna kartläggning kunde jag med tydlighet få en överblick över min förförståelse av ämnet. Svaren följde till stor del samma linje, och för att korrigera detta omformulerades vissa av intervjuguidens frågor till att bli mer öppna och övergripande. Detta, tillsammans med att införa frågor om positiva aspekter av ett medlemskap i Jehovas vittnen, ansågs öppna upp för mer varierade svar.

Att inte delge mina personliga erfarenheter av Jehovas vittnen till informanterna var ett medvetet val. Detta baserades på föreställningen att sådan kunskap skulle riskera förhindra informanterna från att delge, och tydliggöra, information i stor utsträckning. Vid intervjutillfället frågade emellertid några av informanterna om jag hade personlig erfarenhet av Jehovas vittnen, varpå jag svarade ärligt men kortfattat, för att minimera eventuell påverkan av hur informanten skulle komma att besvara frågorna. En del av dessa uttryckte dock att min personliga erfarenhet underlättade för informanterna att uttrycka sig fritt, utan att känna behov av att exempelvis förklara diverse termer. Det faktum att jag inte delgav min erfarenhet till samtliga av informanterna kan därmed ha påverkat hur mycket de själva berättade. I kommunikation med informanterna har jag även, i största möjliga mån, försökt använda mig av deras språkbruk (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Dels för att påvisa ett aktivt lyssnande från min sida som intervjuare, dels för att skapa en repertoar i syfte att överbrygga avståndet mellan mig och informanten. En spegling av deras språkbruk har även använts vid följdfrågor för att öka chansen för utvecklande av svaren. Beslutet att beskriva Jehovas vittnen som en *rörelse*, och *organisation*, är även ett medvetet val i syfte att förmedla arbetets resultat så värderingsfritt, och neutralt som möjligt. Studiens tillvägagångssätt, och resultat, har även förmedlats på ett så transparent sätt som möjligt, i syfte att uppnå *trovärdighet* (Bryman, 2011).

En återkommande aspekt i resultaten var informanternas redogörelser för skamkänslor, huvudsakligen under sin tid som Jehovas vittnen, men även till viss del efter utträde ur rörelsen. Skam verkar således ha fungerat som en effektiv kontroll över informanterna under deras tid i rörelsen. Det vore av intresse att i framtida forskning undersöka hur Jehovas vittnen, samt övriga religiösa rörelser, framkallar, samt använder sig av den enskilda individens känsla av skam för att påverka individens handling, och agerande. Sådan forskning skulle möjligen verka för att belysa samspelet mellan individ och rörelse, samt den enskilda individens upplevelse av autonomi. Då självupplevd autonomi hos före detta Jehovas vittnen till största del är utforskat, vore vidare studier liknande denna önskvärt att genomföra. Det skulle verka för att belysa individers mänskliga rätt-, och friheter och hur dessa främjas, respektive hämmas, i religiösa miljöer.

Då självupplevd autonomi hos före detta Jehovas vittnen till största del är utforskat, vore vidare studier liknande denna önskvärt att genomföra. Detta med anledning av att bredda, och fördjupa, kunskapen om huruvida mänskliga fri-, och rättigheter tillgodoses för rörelsens medlemmar.

Informanterna i denna studie redogjorde för en sorts diskrepans mellan sina upplevelser av sin autonomi under tiden som medlemmar, och efterhandsinsikten om sin

dåvarande autonomi. Det vore därför även vara av intresse att genomföra studier där självupplevd autonomi undersöks hos aktiva medlemmar av Jehovas vittnen. Det är även av vikt att vidare studera effekterna av att lämna, respektive uteslutas ur, Jehovas vittnen för att öka förståelsen för inte enbart före detta medlemmar, utan även för nuvarande medlemmar vilka önskar lämna rörelsen.

Referenser

- Agadjanian, V., & Yabiku, S. T. (2015). Religious Belonging, Religious Agency, and Women's Autonomy in Mozambique. *Journal for the scientific study of religion*, 54(3), 461–476. <https://doi.org/10.1111/jssr.12210>
- Beck, A.T. (1983). Cognitive therapy of depression: New perspectives. In P. J. Clayton, & J. E. Barrett (Eds.), *Treatment of depression. Old controversies and new approaches* (pp 265-290). New York: Raven Press.
- Bock G. L. (2012). Jehovah's Witnesses and autonomy: honouring the refusal of blood transfusions. *Journal of medical ethics*, 38(11), 652–656. <https://doi.org/10.1136/medethics-2012-100802>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2 uppl.) Malmö: Liber.
- Burris, C. T., & Tarpley, W. R. (1998). Religion as being: Preliminary validation of the Immanence scale. *Journal of Research in Personality*, 32(1), 55–79. <https://doi.org/10.1006/jrpe.1997.2201>
- Caprara, G. V., Vecchione, M., Schwartz, S. H., Schoen, H., Bain, P. G., Silvester, J., Ciecuch, J., Pavlopoulos, V., Bianchi, G., Kirmanoglu, H., Baslevant, C., Mamali, C., Manzi, J., Katayama, M., Posnova, T., Taberner, C., Torres, C., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Vondráková, E., Caprara, M. G. (2018). The Contribution of Religiosity to Ideology: Empirical evidences from five continents. *Cross-Cultural Research: The Journal of Comparative Social Science*, 52(5), 524–541. <https://doi.org/10.1177/1069397118774233>
- Chan, S. W. Y., Lau, W. W. F., Hui, C. H., Lau, E. Y. Y., & Cheung, S.-f. (2020). Causal relationship between religiosity and value priorities: Cross-sectional and longitudinal investigations. *Psychology of Religion and Spirituality*, 12(1), 77–87. <https://doi.org/10.1037/rel0000175>
- Clark, D. A., Beck, A. T., & Alford, B. A. (1999). *Scientific foundations of cognitive theory and therapy of depression*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Council of Europe. (u.å.). *European Convention on Human Rights*. Hämtad 2022-03-15, från https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
- Devos, T., Spini, D., & Schwartz, S. H. (2002). Conflicts among human values and trust in institutions. *British Journal of Social Psychology*, 41(4), 481–494. <https://doi.org/10.1348/014466602321149849>
- Dollinger, S. J. (2001). Religious identity: An autophotographic study. *International Journal for the Psychology of Religion*, 11(2), 71–92. https://doi.org/10.1207/S15327582IJPR1102_01
- Dozois, D. J. A., Beck, A. T. (2008). Cognitive schemas, beliefs and assumptions. In K. S. Dobson. & D. J. A. Dozois (Eds.), *Risk factors in depression*. (pp 121-143). Oxford: Elsevier.
- Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 34–54). Stockholm: Liber.
- Fontaine, J. R. J., Duriez, B., Luyten, P., Corveleyn, J., & Hutsebaut, D. (2005). Consequences of a Multidimensional Approach to Religion for the Relationship Between Religiosity and Value Priorities. *International Journal for the Psychology of Religion*, 15(2), 123–143. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr1502_2
- Friedson M. L. (2015). Psychotherapy and the Fundamentalist client: the aims and challenges of treating Jehovah's Witnesses. *Journal of religion and health*, 54(2), 693–712. <https://doi.org/10.1007/s10943-014-9946-8>

- Hookway, N. S., & Habibis, D. (2015). 'Losing my religion': Managing identity in a post-Jehovah's Witness world. *Journal of Sociology*, 51(4), 843–856. <https://doi.org/10.1177/1440783313476981>
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51. <https://doi.org/10.2307/2657288>
- Jacobsson, G. (2010). *Abduktion -- En forskningsmetod för psykodynamiska psykoterapeuter*. Matrix. 324-337.
- Jehovas vittnen. (2014, maj). *Vem styr egentligen världen?* <https://www.jw.org/sv/bibliotek/tidskrifter/wp20140501/vem-styr-v%C3%A4rlden/>
- Jehovas vittnen. (2015, april) Uteslutning baseras på kärlek. <https://www.jw.org/sv/bibliotek/tidskrifter/w20150415/regler-f%C3%B6r-uteslutning-baseras-p%C3%A5-k%C3%A4rlek/>
- Jehovas vittnen. (2022a). *Vad tror Jehovas vittnen på?* <https://www.jw.org/sv/jehovas-vittnen/faq/jehovas-vittnens-tro-p%C3%A5/>
- Jehovas vittnen. (2022b). *Vem grundade Jehovas vittnen?* <https://www.jw.org/sv/jehovas-vittnen/faq/grundaren/>
- Jehovas vittnen. (2022c). *Jehovas vittnen världen över.* <https://www.jw.org/sv/jehovas-vittnen/v%C3%A4rlden-%C3%B6ver/>
- Jehovas vittnen. (2022d). *Vad gör de äldste för församlingen?* <https://www.jw.org/sv/bibliotek/b%C3%B6cker/jehovas-vilja-f%C3%B6rsamlings%C3%A4ldste/>
- Jehovas vittnen. (2022e). *Vad är Jehovas vittnens styrande krets?* <https://www.jw.org/sv/jehovas-vittnen/faq/styrande-kretsen-medhj%C3%A4lp/>
- Jehovas vittnen. (2022f). *Kan man lita på Nya världens översättning?* <https://www.jw.org/sv/jehovas-vittnen/faq/varf%C3%B6r-lita-p%C3%A5-nya-v%C3%A4rdens-%C3%B6vers%C3%A4ttning/>
- Jehovas vittnen. (2022g). *Vem är Bibelns författare?* <https://www.jw.org/sv/bibliotek/videor/Goda-nyheter-fr%C3%A5n-Bibeln-filmer/film-vem-%C3%A4r-bibelns-f%C3%B6rfattare/>
- Jehovas vittnen. (2022h). *Hur håller man distans till världen?* <https://www.jw.org/sv/bibliotek/b%C3%B6cker/i-guds-k%C3%A4rlek/hur-%C3%A5ller-man-distans-till-v%C3%A4rlden/>
- Jehovas vittnen. (2022i). *Vad är uppståndelsen?* <https://www.jw.org/sv/vad-bibeln-l%C3%A4r/fr%C3%A5gor/vad-%C3%A4r-uppst%C3%A5ndelsen/>
- Jehovas vittnen. (2022j). *Ska jag bli döpt? Del 1: Vad dopet innebär.* <https://www.jw.org/sv/vad-bibeln-l%C3%A4r/ton%C3%A5ringar/fr%C3%A5gor/vad-dopet-inneb%C3%A4r/>
- Juth, N., & Lynøe, N. (2014). Are there morally relevant differences between hymen restoration and bloodless treatment for Jehovah's Witnesses? *BMC Medical Ethics*, 15, 7. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/are-there-morally-relevant-differences-between/docview/1653146900/se-2>
- Krishnamurthy, K. B. (2015). When religious beliefs prohibit a surgical patient's acceptance of blood transfusion. *CONTINUUM: Lifelong Learning in Neurology*, 21(2), 476–479. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/when-religious-beliefs-prohibit-surgical-patients/docview/1678756370/se-2?accountid=11162>
- Kusdil, M. E. & Kagitcibasi, C. (2000). Value orientations of Turkish teachers and Schwartz's theory of values running head: Values. *Turkish Journal of Psychology*. 15. 59–80.
- Lindman, A. (Producent), & Svensson, L. (Exekutiv producent). (2021). *Gud som haver*

- barnen kär* [dokumentärserie]. Sverige: SVT.
- Morris, N., & Johnson, M. P. (2002). Apocalyptic thinking, autonomy, and sociotropy. *Psychological reports*, 90(3 Pt 2), 1069–1074. <https://doi.org/10.2466/pr0.2002.90.3c.1069>
- Ottestig, J. (2019, 29 oktober). *Jehovas vittnen får rätt till statsbidrag – efter tolv år*. Dagen.se. <https://www.dagen.se/nyheter/2019/10/29/jehovas-vittnen-far-ratt-till-statsbidrag-efter-tolv-ar/>
- Pretorius, S. (2011). Spiritual abuse under the banner of the right to freedom of religion in religious cults can be addressed. *Acta Theologica*, 31(2), 219-240. Doi: 10.4314/actat.v31i2.11
- Rajtar, M. (2018). Relational autonomy, care, and Jehovah's Witnesses in Germany. *Bioethics*, 32(3), 184–192. <https://doi.org/10.1111/bioe.12424>
- Ransom, H. J., Monk, R. L., & Heim, D. (2021). Grieving the living: The social death of former Jehovah's witnesses. *Journal of Religion and Health*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01156-8>
- Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015). Att analysera kvalitativt material. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s.221–236). Stockholm: Liber.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S., & Knafo, A. (2002). The Big Five Personality Factors and Personal Values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(6), 789-801. 10.1177/0146167202289008.
- Roccas, S., & Schwartz, S. H. (1997). Church–state relations and the association of religiosity with values: A study of Catholics in six countries. *Cross-Cultural Research: The Journal of Comparative Social Science*, 31(4), 356–375. <https://doi.org/10.1177/106939719703100404>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Sagiv, L., & Schwartz, S. H. (1995). Value priorities and readiness for out-group social contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(3), 437–448. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.3.437>
- Saroglou, V., Delpierre, V., & Dernelle, R. (2004). Values and religiosity: A meta-analysis of studies using Schwartz's model. *Personality and Individual Differences*, 37(4), 721–734. <https://doi.org/10.1016/j.jpaid.2003.10.005>
- Saroglou, V., & Dupuis, J. (2006). Being buddhist in western europe: Cognitive needs, prosocial character, and values. *International Journal for the Psychology of Religion*, 16(3), 163-179. http://dx.doi.org/10.1207/s15327582ijpr1603_2
- Saroglou, V., & Galand, P. (2004). Identities, values, and religion: A study among Muslim, other immigrant, and native Belgian young adults after the 9/11 attacks. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 4(2), 97–132. https://doi.org/10.1207/s1532706xid0402_1
- Saroglou, V., Karim, M., & Day, J. M. (2020). Personality and values of deconverts: A function of current nonbelief or prior religious socialisation? *Mental Health, Religion & Culture*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/13674676.2020.1737922>
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theory and Empirical Tests in 20 Countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001).

- Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519–542. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005001>
- Schwartz, S. H., & Huismans, S. (1995). Value priorities and religiosity in four Western religions. *Social Psychology Quarterly*, 58(2), 88–107. <https://doi.org/10.2307/2787148>
- SFS 1951:680. *Religionsfrihetslag*. Stockholm. Justitiedepartementet L6.
- Svärd, S. (2022, 9 januari). *Efter tolvåriga tvisten: Jehovas får miljonbelopp i skadestånd*. SVT. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/efter-tolvriga-tvisten-jehovas-far-miljonbelopp-i-skadestand>
- Testoni, I., Bingaman, K., Gengarelli, G., Capriati, M., De Vincenzo, C., Toniolo, A., Marchica, B., & Zamperini, A. (2019). Self-appropriation between social mourning and individuation: A qualitative study on psychosocial transition among Jehovah's witnesses. *Pastoral Psychology*, 68(6), 687–703. <https://doi.org/10.1007/s11089-019-00871-8>
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Tuck, A., Robinson, M., Agic, B., Ialomiteanu, A. R., & Mann, R. E. (2017). Religion, Alcohol Use and Risk Drinking Among Canadian Adults Living in Ontario. *Journal of religion and health*, 56(6), 2023–2038. <https://doi.org/10.1007/s10943-016-0339-z>
- Uecker, J. E., & Stokes, C. E. (2016). Religious background and gambling among young adults in the united states. *Journal of Gambling Studies*, 32(1), 341–361. <http://dx.doi.org/10.1007/s10899-015-9532-3>
- Unicef. (u.å.). *Barnkonventionen*. Hämtad 2022-03-15, från <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>
- United Nations. (2020). World Economic Situation and Prospects 2020. Statistical Annex. Hämtad 2022-06-07, från https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_Annex.pdf
- United Nations. (u.å.). *Universal Declaration of Human Rights*. Hämtad 2022-03-15, från <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (u.å.). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*. Hämtad 2022-05-17, från <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (u.å.). *International Covenant on Civil and Political Rights*. Hämtad 2022-03-15, från <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Watchtower Online Library. (1971). *Kan man dyrka Satan utan att veta om det?* <https://wol.jw.org/sv/wol/d/r14/lp-z/101971361>
- Watchtower Online Library. (1965). *Världsliga bekantas bröllop*. <https://wol.jw.org/sv/wol/d/r14/lp-z/1965048?q=v%C3%A4rldsliga&p=doc#h=22>
- Weishaupt, K. J., & Stensland, M. D. (1997). Wifely subjection: Mental health issues in Jehovah's witness women. *Cultic Studies Journal*, 14(1), 106–144. Retrieved from <https://www.proquest.com/scholarly-journals/wifely-subjection-mental-health-issues-jehovahs/docview/619114317/se-2?accountid=11162>
- Westman, M. (Projektledare), & Björklund, A. (Projektledare & Ansvarig utgivare). (2022). *Ärren från Jehovas* [TV-program]. Sverige: SVT.

Bilaga 1 - Missivbrev

Hej,

Mitt namn är Stephenie Knutsson och jag läser psykologi vid Psykologiska Institutionen på Göteborgs Universitet. Jag skriver just nu min kandidatuppsats under handledning av Christine von Borgstede, universitetslektor vid Psykologiska Institutionen. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur före detta Jehovas vittnen rapporterar sina upplevelser av autonomi.

Jag söker därför dig som tidigare varit med i Jehovas vittnen men som inte längre är det. Du kommer att få delta i en intervju där du kommer få svara på frågor om hur du upplevde din autonomi under tiden du var med i Jehovas vittnen, samt hur du upplever din autonomi idag.

Intervjun genomförs på valfri plats eller på distans via videosamtalstjänsten Zoom, och kommer pågå i högst en timme. Din medverkan är helt frivillig och du kan närsomhelst avbryta intervjun samt välja att helt återkalla ditt deltagande. De uppgifter du lämnar kommer anonymiseras för att omöjliggöra identifikation av dig som deltar. Information du ger under intervjun behandlas dessutom konfidentiellt vilket innebär att det enbart är jag som ansvarar för intervjun som har tillgång till informationen. Resultaten kommer endast användas i forskningssyfte och finns att ta del av efter uppsatsens gång om du så önskar.

Har du några frågor eller funderingar får du gärna kontakta mig via mejl för mer information.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar,
Stephenie Knutsson
Steffi.ejs@hotmail.com

Bilaga 2 - Intervjuguide

Förhandsinformation

1. Bakgrund och syfte

Mitt namn är Stephenie Knutsson och denna intervju utgör en del av arbetet med min kandidatuppsats. Jag skriver uppsatsen under handledning av universitetslektor Christine von Borgstede i kursen Forskningsmetod och kandidatuppsats på Psykologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur före detta Jehovas vittnen rapporterar sina upplevelser av autonomi.

Autonomi kan definieras på olika sätt i olika sammanhang, men just denna intervju utgår från definitionen av autonomi som förmågan att på ett självständigt sätt - utan påverkan av, eller påtryckningar från, andra människor, grupper eller organisationer - fatta egna beslut och själv bestämma över sådant som rör sin egen person.

2. Deltagare

Du som deltar i intervjun har tillfrågats utifrån kriteriet att du en gång varit medlem i Jehovas vittnen, men som - av olika skäl - inte längre är det. Du kommer att få svara på frågor om hur du upplevde din autonomi under tiden du var med i Jehovas vittnen, samt hur du upplever din autonomi idag.

3. Hur intervjun går till

Intervjun genomförs på distans via videosamtalstjänsten Zoom, och kommer pågå i högst en timme. Intervjun inleds med att du som deltar får berätta om din bakgrund inom Jehovas vittnen. Du kommer få svara på frågor kring hur du upplevde din autonomi under, respektive efter, tiden som ett Jehovas vittne.

Intervjun kommer att spelas in via videosamtalstjänsten Zooms egen ljudupptagningsfunktion. Det är endast ljudet som spelas in, så du kommer inte bli inspelad i videoformat. Jag kommer starta inspelningen efter det att du givit samtycke till att delta i intervjun. Jag kommer under intervjuens gång även föra anteckningar.

4. Frivillighet och sekretess

Din medverkan är helt frivillig och du har rätt att närsomhelst avbryta intervjun. Detta innebär att du som gett samtycke till att intervjuas kan ångra dig innan, under och/eller efter intervjun genomförts. Väljer du att avbryta din medverkan är du inte skyldig att ange skäl eller förklara varför. Du får även avstå från att svara på frågor och du har ingen skyldighet att förklara varför.

Ljudupptagningen och anteckningar som samlas in under intervjun kommer bara hanteras av mig som är ansvarig för undersökningen och informationen kommer endast användas i forskningssyfte. Dessa tillsammans med transkribering av intervjun kommer förvaras på min dator, inte på molnet, vilket innebär att de inte säkerhetskopieras och därmed försvinner helt när de raderas efter att de bearbetats.

De uppgifter du lämnar kommer anonymiseras för att omöjliggöra identifikation av dig som deltar. Information du ger under intervjun behandlas dessutom konfidentiellt vilket innebär att det enbart är jag som ansvarar för intervjun som har tillgång till informationen.

Resultaten kommer endast användas i forskningssyfte och finns att ta del av efter uppsatsens gång. Om du önskar få ta del av slutresultatet är du välkommen att kontakta mig via mejl.

5. Avslutningsvis

Har du några frågor?

Uppstår frågor och funderingar efter intervjun får du gärna kontakta mig via mejl.

Lämnar du samtycke till intervjun på dessa villkor?

Bakgrundsfrågor

- Skulle du kunna beskriva hur ditt inträde in i Jehovas vittnen såg ut?
- Hur länge skulle du säga att du var ett Jehovas vittne?
- Kan du beskriva hur din egen roll i samfundet såg ut? Hur aktiv var du? Vad var dina uppgifter? Vad innebar ditt medlemskap i samfundet?
- Hur såg ditt utträde ur samfundet ut? (När/Hur/Varför)

Huvudfrågor

- Hur skulle du beskriva din autonomi under din tid inom Jehovas vittnen?
- Kan du lyfta något som var särskilt positivt/negativt med att vara ett vittne? Vad väcker/väckte det för känslor hos dig? Hur hanterade du det?
- Hur skulle du beskriva att din autonomi var efter det att du lämnat/uteslutits från Jehovas vittnen? Skiljer det sig från hur du upplever din autonomi idag?
- Kan du lyfta något som var särskilt positivt/negativt med att lämna/bli utesluten? Vad väckte det för känslor? Hur hanterade du det?

Kontextuella frågor

Vi har nu pratat om autonomi generellt, men jag vill också ställa ett antal frågor om din autonomi inom specifika kontexter.

- Hur skulle du beskriva din autonomi gällande **religionsfrihet** under din tid inom Jehovas vittnen, respektive idag? Något som var/är särskilt positivt/negativt för dig?
- Hur skulle du beskriva din autonomi gällande **äktenskap** och **relationer** under din tid inom Jehovas vittnen, respektive idag? Något som var/är särskilt positivt/negativt för dig?
- Hur skulle du beskriva din autonomi under din tid inom Jehovas vittnen, respektive idag, gällande **umgänge** med andra, samt **association** med grupper och organisationer, utanför samfundet? Något som var/är särskilt positivt/negativt för dig?
- Hur skulle du beskriva din autonomi vad gäller rätten att **tänka** och **tycka** vad som helst under din tid inom Jehovas vittnen, respektive idag? Något som var/är särskilt positivt/negativt för dig?
- Hur skulle du beskriva din autonomi gällande rätten att **uttrycka dig** (*tal, skrift, könskodat, sexuellt, klädesmässigt, musik, konst*) under din tid inom Jehovas vittnen, respektive idag? Något som var/är särskilt positivt/negativt för dig?

Stödfrågor

Religionsfrihet

- Upplever du att du hade rätten att själv bestämma vad du skulle tro på och vilken religion du skulle tillhöra?
- Upplever du att det var fritt fram för dig att lämna religionen eller ens uttrycka tankar om att lämna?
- Upplever du att det var fritt fram för dig att byta religion?
- Upplever du att du var fri att välja hur du ville utöva/praktisera din tro? Kunde du själv bestämma det?
- Upplever du att du själv kunde bestämma om du ville vara med på sammankomster och möten?
- Upplever du att beslutet du tog om att vara delaktig i den religiösa gemenskapen var ditt eget val?
- Upplever du att du kunde tacka nej till att gå med i tron? Fanns det som alternativ?
- Upplevde du att du var fri att gå ur Jehovas vittnen, eller att själv styra över hur ditt medlemskap skulle se ut?
- Upplever du att du hade ett eget val om huruvida du skulle bli ett Jehovas vittne eller ej? Var det ett beslut du känner att du, och ingen annan, fick fatta?

Äktenskap och relationer

- Upplever du att du var fri att själv bestämma vem du skulle gifta dig med?
- Upplever du att du hade friheten att fatta ett självständigt beslut om huruvida du skulle gifta dig?
- Upplever du att du hade rätten att själv bestämma hur du skulle uppfostra dina (framtida) barn?

Umgänge & Association

- Kan du reflektera över din autonomi vad gäller utbildning och jobb?
- Anser du att du var fri att bestämma vilket jobb du skulle skaffa?
- Upplever du att du var fri att bestämma om huruvida du skulle utbilda dig eller inte?
- Var du fri att bestämma vad du skulle utbilda dig i?
- Upplever du att du hade rätten att själv bestämma med vem du skulle umgås? Var du fri att umgås med vem som helst?
- Anser du att du var fri att umgås med människor som inte var Jehovas vittnen hur du ville?
- Upplever du att du hade ett eget val i att välja en politisk tillhörighet?

Tankefrihet & Samvetsfrihet

- Upplever du att du var fri att tänka vad du ville?
- Upplever du att du hade samvetsfrihet (fri att hålla vilka övertygelser, tro, åsikter etc. som helst)?
- Upplever du att du hade friheten att komma med invändningar mot Jehovas vittnens lära om det var något du ansåg inte stämde eller var tvetydigt? Fanns det frihet inom församlingen att göra det?
- Upplever du att du var fri att bilda dig dina egna moraliska värderingar och uppfattningar om hur världen ser ut eller fungerar?

Yttrandefrihet

- Hur resonerar du kring din rätt att uttrycka dina åsikter under din tid som Jehovas vittne? Var det fritt fram att tycka vad som helst?
- Huruvida anser du att du kunde klä dig som du ville? Kunde du själv bestämma det?
- Huruvida anser du att du var fri att uttrycka din sexualitet och/eller sexuella läggning?
- Huruvida anser du att du var fri att välja vilken musik du ville lyssna på? Eller vilka filmer/böcker du ville se/läsa?

Följdfrågor

- Kan du utveckla?
- Vad väcker det för tankar/känslor (nutid)?
- Hur ser du på det idag?
- Finns det något mer du vill berätta (om...)?
- Kan du berätta om en positiv aspekt av det?
- Hur gick tankarna (dåtid)?
- På vilket sätt?
- Hur menar du?